

**Yvona Kostecká, Andrea Beláňová,
David Hána, Irena Kašparová, Jakub
Pivarč, Zuzana Svobodová: *Domácí
vzdělávání***

Praha, Univerzita Karlova, Pedagogická
fakulta 2020, 144 s.

Domácí vzdělávání je téma, které se prakticky dotklo v době pandemie COVID-19 většiny rodičů dětí školou povinných. V mnohaměsíční opakované karanténě, kdy žáci nemohli navštěvovat školu, jsme si mohli vyzkoušet, co to znamená učit děti doma. Nedobrovolně. A bez přípravy. Děti bylo potřeba vzdělávat podle pokynů učitelů nebo jim alespoň asistovat při online výuce a zároveň vykonávat své zaměstnání. S tím bojovalo mnoho rodičů, zejména matek, přičemž nejtvrďší dopady měla tato situace na samoživitelky. V návaznosti na tuto zkušenost jsem se při otevření publikace *Domácí vzdělávání* ptala: jak to řeší rodiče, kteří dlouhodobě vzdělávají své děti doma? Jaká je mezi nimi dělba práce? Jak skloubí výuku dětí se svým zaměstnáním?

Kniha pojednává o fenoménu vzdělávání mimo prostor školy v domácím prostředí, ovšem ještě před pandemií a především v souvislosti se svobodnou volbou na základě vlastního přesvědčení. Publikace autorského kolektivu pod vedením Yvony Kostecké, která se domácímu vzdělávání věnuje dlouhodobě, je rozčleněna do dvou částí. Teoretická polovina obsahuje dva texty, empirická část tři studie.

V první kapitole, „Skládání vybraných forem domácího vzdělávání v Česku“, poskytuje Irena Kašparová úvod do problematiky nastíněním toho, co je domácí škola, na jakých pilířích stojí a komu slouží. Autorka, která sama vyučovala děti doma, vychází ze svého etnografického výzkumu z let 2010–2018, který zahrnuje více než 140 rozhovorů i dlouhodobé zúčastněné pozorování v prostorech spojených s domácím vzděláváním. V textu poukazuje na to, že tradice domácí školy je v českých zemích dlouhá (i když dříve měla

třídní aspekt, domácí učitelé si pro své děti sjednávali především bohatí a urození), ale byla přerušena v období komunistického režimu. V současnosti patří Česká republika k progresivním zemím, které domácí vzdělávání umožňují. Praxe individuálního vzdělávání stojí na dobrovolné volbě rodičů a domácí školu lze kdykoli začít i ukončit. Jde však o náročnou činnost, které u vzdělavatelů předcházela dlouhá doba rozhodování a zvažování pro a proti. V praxi je to obvykle matka, kdo vzdělává děti doma, ovšem, jak poukazuje autorka, při tomto způsobu výuky je významná podpora partnera, komunity podobně smýšlejících rodin i učitelů ve škole, která „domškoláky“ přezkouvá. Jako velmi přínosné jsem shledala přehledné rozlišení motivů pro domácí vzdělávání a s tím souvisejících typů rodin. Doma vzdělávají ti, kdo cestují do zahraničí, ať už z důvodu zaměstnání rodičů, nebo jiného školního režimu talentovaných dětí, které se realizují v oblasti sportu či umění. Třetí skupinou jsou rodiny, jejichž děti navštěvují komunitní školy, kde vyučují buď sami rodiče, nebo si na výuku najímají učitele. Dále se k domácímu vzdělávání uchylují rodiny s dětmi fyzicky či mentálně odlišnými, které uzpůsobují výuku jejich potřebám. Nejvýraznější a nejviditelnější skupinu tvoří rodiny s alternativními hodnotami, které kladou důraz na udržitelný životní styl, osobní rozvoj, vědomý způsob života, sdílení a vlastní zodpovědnost, případně jsou nábožensky či spirituálně založené.

Následující kapitola Zuzany Svobodové, „(Ne)domácí vzdělávání v Německu“, ukazuje na situaci u našich západních sousedů, kde je domácí škola zakázaná. Autorka popisuje hledání cest jiných forem vzdělávání v přísných legislativních podmínkách. Jedinou legální možností (kromě emigrace do jiné vstřícnější země) se jeví vzdělávání ve svobodných alternativních školách. Rodiče se stávají členy spolku, kde spolu s učiteli a žáky rozhodují o chodu školy, někteří z nich se angažují i ve výuce

jako učitelé či organizují pro děti volnočasové aktivity. Badatelka pobývala v Sasku na výzkumné stáži v jedné z největších německých svobodných škol, kde sledovala výuku i hovořila s pedagogy. Všimá si neformálních struktur školy, společného rozhodování, inkluze žáků se specifickými vzdělávacími potřebami i vstřícné atmosféry a volnějšího režimu v hodinách.

Na tento text navazuje kapitola „Tichá revoluce? Problematika domácího vzdělávání v Německu a Polsku“ od Yvony Kostelecké a Davida Hány, zařazená v druhé polovině knihy, zaměřené na výzkumná zjištění. Autoři pomocí analýzy dokumentů sledují konflikty rodičů se státem na konkrétních právních sporech křesťanských rodin v Německu. Rodiče, kteří chtějí své děti vzdělávat doma, tu čelí finančním pokutám, odejmutí části rodičovských práv či dokonce odebrání dětí. Některé případy se dostaly až k Evropskému soudu pro lidská práva, který ale potvrdil předchozí rozhodnutí německých soudů. Stát ve sporech klade důraz na ochranu práv dítěte na vzdělání i obhajobu společenských zájmů proti právům rodičů. Cíl vzdělávání ve škole je tak definován nejen jako získání vědomostí, ale i nabytí sociálních kompetencí v kontaktu s jinými vrstevníky a utváření aktivního občanství v pluralitní společnosti. Tato i předchozí kapitola mě vedly k uvědomění, jakou máme z hlediska individuálních vzdělávacích potřeb v naší zemi vstřícnou legislativu.

Dále navazuje Andrea Beláňová s kapitolou „„Dvojí jinakost‘: Náboženství, duchovnost a domácí vzdělávání v Česku“, ve které se zabývá strategiemi, jež využívají rodiny konzervativních křesťanů a rodiče s orientací New Age při vypořádávání se s dvojí odlišností. Oba dva jevy – náboženská praxe a domácí vzdělávání – jsou v naší společnosti okrajové a v důsledku toho rodiny čelí dvojímu znevýhodnění. Své odlišné hodnoty i životní styl tak skrývají před širší společností. Smyslem individuálních strategií, jako je modlitba nebo výklad

tarotových karet, je potvrdit si, že jejich rozhodnutí vzdělávat doma je správné. Oporu a inspiraci jim poskytovalo přináležení ke komunitě „domškoláckých“ a duchovně orientovaných rodin. Svou jinakost museli rodiče obhajovat vůči osobám reprezentujícím majoritní společnost (vyučujícím v kmenové škole či prarodičům).

Publikaci uzavírá kapitola Jakuba Pivarče, „Faktory ovlivňující představy a postoje žáků základních škol a žáků v domácím vzdělávání o mentálním postižení“. Autor prezentuje kvantitativní výzkum představ a postojů žáků ZŠ (N = 2 324) a domácích školáků (N = 92) vůči osobám s mentálním postižením a analyzuje faktory, které je ovlivňují. Dochází k závěru, že pozitivní postoje vykazují ti žáci, kteří se dostali do osobního kontaktu s osobou s duševním postižením. V úvodu autor předpokládá, že na postoje žáků mají vliv jejich vzdělavatelé, v případě domácí školy tedy rodiče, více než vrstevníci v běžné školní docházce. V souvislosti s vlivem rodinného prostředí u „domškoláků“ uvažuje spíše o podpoře negativního vnímání osob s duševním postižením.

Publikace je přínosná pro čtenáře, kteří se chtějí dozvědět o různých aspektech domácího vzdělávání u nás i v mezinárodním kontextu. Představuje interdisciplinární přístup ke zkoumání fenoménu domácího vzdělávání z hlediska antropologie, sociální geografie, pedagogiky a religionistiky za použití různých metod výzkumu od zúčastněného pozorování a hloubkových rozhovorů přes analýzy dokumentů až po mentální mapy a dotazníkové šetření. Je psaná přístupnou formou a přehledně členěna. Celkově tak předkládá pestrou mozaiku v přístupu k aktuálnímu tématu domácího vzdělávání.

V úvodu bych ocenila informace o základních charakteristikách zkoumaného fenoménu, jako například jaký je u nás počet dětí vyučovaných doma (to se dozvídáme mimoděk až na straně 104, je to 3 232 žáků), podíl vzdělavatelů podle pohlaví, vě-

ku, dosaženého vzdělání, případně příjmu rodiny atp. V knize také zcela chybí závěr, který by výsledky jednotlivých studií vztáhl k sobě. Provázanost jednotlivých oddělených témat lze naznačit například ve vztahu německé situace a domácího vzdělávání v rodinách a komunitách duchovně orientovaných lidí v Česku. Spojuje je mimo jiné případ křesťanské komunity Dvanáct kmenů, jíž byly v Německu odebrány děti, komunita posléze emigrovala do Čech a vyučuje své děti kolektivně doma ve dvou lokálních komunitách. Dále je možné uvažovat o souvislosti první a poslední kapitoly z hlediska mentálně postižených dětí, I. Kašparová je uvádí jako jeden typ rodin, které volí domácí školu. Pokud se „domškolácké“ rodiny stýkají, dalo by se očekávat, že navzdory předpokladu J. Pivarče mají tyto děti naopak bližší zkušenost s postiženými dětmi než děti ze škol, kde neproběhla inkluze?

Ve výzkumu souvislostí spirituality, náboženství a domácího vzdělávání by stálo za to více rozlišit praxi nových náboženských hnutí (Hare Kršna nebo Dvanáct kmenů), která mají společnou školu ve své lokální komunitě, od individualizované alternativní spirituality rodin žijících v oddělených domácnostech. U rodin „alternativců“ bychom také našli více než jen „dvojitou jinakost“, můžeme uvažovat o mnohonásobné odlišnosti. Jednotlivé aspekty životního stylu, který se pojí s domácím vzděláváním, jako je stravovací jinakost (veganství, vitariánství, makrobiotika), domácí porody či odmítání očkování, které jsou v naší společnosti nepřilíš rozšířené a obtížně akceptovatelné, činí – dle mého názoru – tyto rodiny vůči většinové společnosti více zranitelnými než odlišnost v duchovních hodnotách.

Zařazení textu J. Pivarče do publikace působí nesourodě, vzhledem k tomu, že text nepojednává primárně o domácím vzdělávání, ale o postojích dětí k mentálnímu postižení. Několik desítek doma vzdělávaných dětí bylo sice mezi respondenty

zařazeno, ale specifika postojů dětí na individuální výuce se bohužel nepromítla do analýzy ani závěrů studie. Ve statistikách jsou uvedeny rozdíly v postojích na základě pohlaví, ročníku ve škole a zkušenosti žáků s osobami s mentálním postižením, ne však rozdíly žáků navštěvujících školu a vzdělávaných doma.

Celkově by mě ve vztahu k domácímu vzdělávání zajímalo zkoumání toho, jak jsou rozděleny rodičovské, živitelské a vzdělávací role v rodinách, vyjednávání o dělbě práce v domácnosti, diskuse o finančních souvislostech a seberealizaci v zaměstnání. Uvítala bych tedy více analýzy genderových aspektů domácího vzdělávání a socioekonomického zázemí rodin. Tomu se částečně věnují pouze texty založené na etnografickém pozorování přímo v rodinách od I. Kašparové a A. Beláňové. Specifický výzkumný zájem by si podle mě zasloužilo také téma sociálního života a kontaktu s vrstevníky u dětí vzdělávaných v domácnosti.

Doufáme, že do budoucna se vzdělávání dětí mimo školu bude pojit jen se „svobodou v odlišnosti“ (s. 20), jak ho zkoumá kolektiv autorů této publikace, a ne s plošnými nařízeními shora jako v době pandemie.

Marta Kolářová

Barbora Půtová: *Antropologie turismu*
Praha, Nakladatelství Karolinum 2019,
217 s.

Reflexia turizmu ako sociokultúrneho fenoménu v spoločenských či humanitných vedách bola prakticky až do deväťdesiatych rokov minulého storočia dosť okrajovou záležitosťou, dovtedy sa jej venovalo len niekoľko málo autorov v publikáciách, ktoré bolo možné ľahko spočítat na prstoch možno i dvoch rúk. V posledných dvoch desaťročiach sa však situácia podstatne zmenila a analýza turizmu z pohľadu spo-